

روش تحقیق مقدماتی

در علم اطلاعات و دانش‌شناسی

دکتر مریم سلامی

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور

مجید شیرزاد

عضو هیئت مدیره گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور

نیر رفی خواه دیلمقانی

عضو هیئت علمی رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور

دکتر محمد آرائی

دانشگاه تهران

ویراستار علمی:

دکتر افشین موسوی چلک

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور

فصلنامه علمی-پژوهشی
روش تحقیق

- عنوان و نام پدیدآور : روش تحقیق مقدماتی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی / مریم سلامی ... [و دیگران] ؛
ویراستار علمی افشین موسوی چلک.
مشخصات نشر : تهران: چاپار: اساطیر پارس، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری : ۲۶۶ ص.: جدول، نمودار.
شابک : 978-600-276-118-7
وضعیت فهرست نویسی : فیفا
یادداشت : مریم سلامی، مجید شیرزاد، نیر ترقی‌خواه دیلمقانی، محمد علائی‌آرانی.
یادداشت : کتابنامه
موضوع : کتابداری -- تحقیق -- روش‌شناسی
موضوع : Library science -- Research -- Methodology
شناسه افزوده : رسوی چلک، افشین، ۱۳۵۱ - ویراستار
شناسه افزوده : سلامی، مریم، ۱۳۵۳ -
رده بندی کنگره : Z۶۴۰/۷/۹ ۱۳۹۸
رده بندی دیویی : ۰۲۰/۷۲
شماره کتابشناسی ملی : ۵۵۸۹۶۶۰

تهران: ۸۸۸۹۹۶۸۰ - ۸۸۸۹۹۶۸۰ - ۲۱۴۰۲۱۴

تهران - خیابان ولی عصر (عج) - بالاتر از زشت

کوچه نوربخش - پلاک ۴۰ - نشر چاپار

روش تحقیق مقدماتی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی

دکتر مریم سلامی، مجید شیرزاد، نیر ترقی‌خواه دیلمقانی، دکتر محمد علائی‌آرانی

ویراستار علمی: دکتر افشین موسوی چلک

صفحه‌آرا: رحیم کبیرصابر

طراح جلد: سرور محمدی بزنج

ناظر فنی چاپ: مریم تفضلی

چاپ اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۷-۱۱۸-۲۷۶-۶۰۰-۹۷۸-۹۷۸-۶۰۰-۲۷۶-۱۱۸-۷ ISBN: 978-600-276-118-7

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

قیمت: ۳۸.۰۰۰ تومان

پیشگفتار

با حمد و سپاس خداوند منان که به ما توفیق اندیشیدن درباره کتاب «تحقیق مقدماتی در علم اطلاعات و دانش شناسی» را عنایت فرموده تا بار دیگر رشد و اعتلای ذهنی را که به برکت الطاف بی‌انش عایدمان شده است را عرضه بداریم.

الگو و ماهیت تحقیق علمی در علوم انسانی و تربیتی، از علوم مادی و فیزیکی گرفته شده و هدف آن حقیقت‌یابی است. مطلب بوده و هست. به عبارت دیگر، تحقیق را می‌توان کوشش‌هایی سازمان‌یافته تلقی کرد. که محقق را در روشن‌سازی حقیقت یک موضوع، یاری می‌کند.

کاربرد روش‌های تحقیق در حوزه علوم انسانی و تربیتی، از گذشته‌های دور همواره مد نظر دانشمندان بوده است، اما پیدایش مصداق علمی این کاربرد را باید از ابتدای قرن بیستم به بعد دانست. سالیان اخیر را می‌توان سلسله دگرگون‌ساز در ایجاد بنیان‌های نوین تحقیقات و کاربرد آنها در حوزه‌های علوم انسانی و تربیتی تلقی کرد، چرا که در همین مدت زمان، در این حوزه تحقیقات وسیع و دامنه‌داری آغاز شد و به سرعت گسترش یافت، زمینه‌های مختلف این علوم کشف و بازشناسی گردید، علما و محققان فراوان گشتند، تعداد تحقیقات در حوزه‌های یادشده به نحوه شگفت‌آوری افزایش یافت و حاصل آنها در زمینه‌های مختلف علوم انسانی و تربیتی، اثراتی ماندگار نهاد و این روند، همچنان ادامه دارد.

نویسندگان

زمستان ۱۳۹۷

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه
۱۹	فصل اول: کلیات اقدامات تحقیق
۱۹	اهداف کلی، اهداف یادگیری
۲۰	مقدمه
۲۰	۱-۱ تعریف تحقیق
۲۲	۲-۱ ویژگی‌های تحقیق
۲۴	۳-۱ نیازمندی‌های انجام یک تحقیق
۲۵	۴-۱ انواع تحقیق کدام است؟
۲۵	۱-۴-۱ تحقیق بنیادی
۲۶	۲-۴-۱ تحقیق کاربردی
۲۶	۳-۴-۱ تحقیق تاریخی
۲۷	۴-۴-۱ تحقیق اکتشافی
۲۸	۵-۴-۱ تحقیق توصیفی
۲۸	۶-۴-۱ تحقیق تبیینی
۲۹	۵-۱ شیوه‌های شناخت
۲۹	۶-۱ شیوه‌هایی کسب شناخت
۲۹	۱-۶-۱ شیوه‌های مبتنی بر حجت
۳۰	۲-۶-۱ شیوه‌های مبتنی بر راز و رمز
۳۰	۳-۶-۱ شیوه‌های خردگرایانه
۳۰	۴-۶-۱ شیوه‌های علمی
۳۰	۷-۱ تعریف علم
۳۱	۸-۱ روش علمی: روش علمی تحقیق چیست؟

۴۹	۱-۳-۲ محدود کردن حجم نوشته.....
۴۹	۲-۳-۲ محدودیت منابع.....
۵۰	۳-۳-۲ محدودیت مخاطبان.....
۵۰	۴-۳-۲ محدودیت زمان.....
۵۰	۴-۲ طرح مساله تحقیق.....
۵۲	۵-۲ مطالعه ادبیات و پیشینه مساله تحقیق.....
۵۳	۶-۲ روش دستیابی به منابع و فهرست‌برداری از آن‌ها.....
۵۶	۷-۲ بیان مساله.....
۵۷	۸-۲ تعریف نظری و عملیاتی اجزا مساله تحقیق.....
۵۸	۱-۲-۲ تعریف نظری.....
۵۸	۲-۲-۲ تعریف عملیاتی.....
۵۸	۹-۲ تفاوت بین سبب با مساله.....
۵۹	۱۰-۲ پرسش‌های اساسی.....
۵۹	۱-۱۰-۲ انواع پرسش‌ها، اساسی.....
۶۰	۱۱-۲ نحوه بیان مساله تحقیق و نگارش آن.....
۶۱	۱۲-۲ روش نگارش و ارزیابی مساله تحقیق.....
۶۲	خلاصه فصل.....
۶۲	سوالات چهار گزینه‌ای.....
۶۳	فصل سوم: تدوین فرضیه و نمونه‌گیری.....
۶۳	اهداف کلی، اهداف یادگیری.....
۶۴	مقدمه.....
۶۴	۱-۳ تعریف فرضیه.....
۶۵	۲-۳ نقش فرضیه در تحقیق علمی.....
۶۶	۳-۳ فرضیه تحقیق.....
۶۶	۱-۳-۳ فرضیه جهت‌دار یا دوسویه.....
۶۷	۲-۳-۳ فرضیه غیر جهت‌دار یا یکسویه.....
۶۹	۴-۳ ویژگی‌ها یا ملاک‌های لازم برای فرضیه.....
۷۰	۵-۳ شیوه تدوین و حالات مختلف فرضیه.....
۷۱	۶-۳ منابع فرضیه.....
۷۱	۱-۶-۳ نظریه.....

- ۷۲..... ۳-۶-۲ گزارش‌های منتشرشده از یافته‌های سایر تحقیق‌ها
- ۷۲..... ۳-۶-۳ مطالعات مقدماتی و مطالعات اکتشافی
- ۷۲..... ۳-۶-۴ استدلال قیاسی
- ۷۲..... ۳-۷ مفهوم نظریه
- ۷۶..... ۳-۸ کارکرد نظریه‌ها
- ۷۶..... ۳-۹ ویژگی‌های نظریه
- ۷۸..... ۳-۱۰ متغیرها
- ۷۸..... ۳-۱۱ انواع متغیرها از نظر ماهیت
- ۷۸..... ۱-۱۱-۱ متغیرهای کیفی
- ۷۸..... ۳-۱-۲ متغیرهای کمی
- ۷۹..... ۳-۱۲ انواع متغیرها از نظر نقش آن‌ها در تحقیق
- ۷۹..... ۳-۱۲-۱ متغیر مستقل
- ۷۹..... ۳-۱۲-۲ متغیر وابسته
- ۷۹..... ۳-۱۲-۳ متغیر مداخله‌گر
- ۸۰..... ۳-۱۲-۴ متغیر کنترل
- ۸۰..... ۳-۱۲-۵ متغیر مداخله‌گر
- ۸۱..... ۳-۱۳ مقیاس‌های سنجش متغیرها (اندازه‌گیر)
- ۸۱..... ۳-۱۳-۱ مقیاس اسمی
- ۸۱..... ۳-۱۳-۲ مقیاس رتبه‌ای (ترتیبی)
- ۸۲..... ۳-۱۳-۳ مقیاس فاصله‌ای
- ۸۳..... ۳-۱۳-۴ مقیاس نسبی یا کسری
- ۸۳..... ۳-۱۴ جامعه تحقیق
- ۸۴..... ۳-۱۴-۱ جامعه نامحدود یا جامعه هدف
- ۸۴..... ۳-۱۴-۲ جامعه محدود، جامعه در دسترس، مورد بررسی
- ۸۴..... ۳-۱۵ واحد یا عنصر تحقیق
- ۸۴..... ۳-۱۶ چگونه نمونه‌گیری نماییم؟ (تفاوت‌های نمونه با نشانه)
- ۸۶..... ۳-۱۷ نمونه تحقیق
- ۸۶..... ۳-۱۸ نکات مهم در انتخاب نمونه
- ۸۸..... ۳-۱۹ نمونه‌گیری و انواع آن
- ۸۸..... ۳-۱۹-۱ سرشماری
- ۸۹..... ۳-۱۹-۲ نمونه‌گیری

۳-۱۹-۳	نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده	۹۲
۳-۲۰	روش‌های برآورد حجم نمونه	۹۵
۳-۲۱	ملاحظات مربوط به برآورد حجم نمونه	۹۶
۳-۲۲	مزایای نمونه‌گیری	۹۸
	خلاصه فصل	۹۸
	سوالات چهار گزینه‌ای	۹۹
	فصل چهارم: انواع روش‌های تحقیق	۱۰۱
	اهداف کلی، اهداف یادگیری	۱۰۱
	مقدمه	۱۰۲
۴-۱	روش تحقیق	۱۰۲
۴-۲	انواع تحقیق از نظر حسی	۱۰۳
۴-۲-۱	روش کمی	۱۰۳
۴-۲-۲	تحقیق کیفی	۱۰۳
۴-۳	انواع تحقیق از نظر هدف	۱۰۴
۴-۳-۱	تحقیقات بنیادی	۱۰۴
۴-۳-۲	تحقیقات کاربردی	۱۰۴
۴-۳-۳	تحقیق توسعه‌ای	۱۰۵
۴-۳-۴	تحقیق عملی	۱۰۵
۴-۴	انواع روش‌های تحقیق	۱۰۵
۴-۴-۱	تحقیق تاریخی	۱۰۵
۴-۴-۲	روش تحقیق توصیفی	۱۰۵
۴-۴-۳	تحقیق همبستگی یا همخوانی	۱۰۷
۴-۴-۴	تحقیق علی یا پس از وقوع	۱۰۹
۴-۴-۵	تحقیق پیمایشی (زمینه یابی)	۱۱۱
۴-۴-۶	روش تحقیق تحلیل محتوا	۱۱۶
۴-۴-۷	روش تحقیق قوم‌نگاری	۱۱۸
۴-۴-۸	تحقیق عملیاتی (تحقیق در عملیات)	۱۱۹
۴-۴-۹	تحقیق در حین عمل (تحقیق عملی، اقدام پژوهی یا کنش پژوهی)	۱۲۰
۴-۴-۱۰	روش تحلیل استنادی (کتاب سنجی)	۱۲۱
۴-۴-۱۱	روش تحقیق اسنادی (کتابخانه‌ای)	۱۲۳

۱۲۶	تحقیق تجربی ۴-۴-۱۲
۱۳۲	خلاصه فصل
۱۳۴	سوالات چهار گزینه‌ای
۱۳۵	فصل پنجم: ابزارهای گردآوری اطلاعات
۱۳۵	اهداف کلی، اهداف یادگیری
۱۳۶	مقدمه
۱۳۶	۱-۵ روش‌ها و ابزار گردآوری اطلاعات
۱۳۸	۲-۵ پرسش‌نامه
۱۳۹	۱-۲-۵ انواع پرسش‌نامه
۱۴۱	۲-۲-۵ روایت و اعتبار (پایایی) پرسش‌نامه
۱۴۲	۳-۲-۵ مزایای پرسش‌نامه
۱۴۲	۴-۲-۵ معایب پرسش‌نامه
۱۴۳	۳-۵ مصاحبه
۱۴۳	۱-۳-۵ انواع مصاحبه
۱۴۵	۲-۳-۵ سوگیری در مصاحبه
۱۴۶	۳-۳-۵ مزایای مصاحبه
۱۴۶	۴-۳-۵ معایب و محدودیت‌های مصاحبه
۱۴۷	۴-۵ مشاهده
۱۴۸	۱-۴-۵ ابزار مشاهده
۱۵۰	۲-۴-۵ انواع مشاهده
۱۵۰	۳-۴-۵ طرح‌های مشاهده
۱۵۲	۴-۴-۵ محاسن روش مشاهده
۱۵۲	۵-۴-۵ معایب روش مشاهده
۱۵۳	خلاصه فصل
۱۵۳	سوالات چهار گزینه‌ای
۱۵۵	فصل ششم: استخراج و طبقه‌بندی داده‌ها، تجزیه و تحلیل اطلاعات و یافته‌ها
۱۵۵	اهداف کلی، اهداف یادگیری
۱۵۶	مقدمه
۱۵۶	۱-۶ استخراج داده‌ها
۱۵۸	۲-۶ تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱۵۹	۱-۲-۶ شیوه‌های تجزیه و تحلیل کیفی
۱۶۱	۳-۶ شیوه تجزیه و تحلیل کمی
۱۶۲	۴-۶ استفاده از روش‌های آماری
۱۶۲	۱-۴-۶ تجزیه و تحلیل با استفاده از آمار توصیفی
۱۶۳	۲-۴-۶ میانگین
۱۶۴	۳-۴-۶ نما
۱۶۴	۴-۴-۶ میانه
۱۶۵	۵-۶ شاخص‌های پراکندگی
۱۶۵	۱-۲-۶ دامنه تغییر
۱۶۵	۲-۶-۶ انحراف استاندارد و واریانس
۱۶۶	۳-۶-۶ منحنی طبیعی
۱۶۸	۶-۶ تجزیه و تحلیل با استفاده از آمار استنباطی
۱۶۸	۱-۶-۶ همبستگی
۱۶۹	۲-۶-۶ آزمون همبستگی پیرسون
۱۷۰	۳-۶-۶ آزمون رو (Rho) یا ریموند - همبستگی اسپیرمن
۱۷۰	۴-۶-۶ آزمون یا ضریب همبستگی راسل (R)
۱۷۲	۵-۶-۶ رگرسیون
۱۷۳	۶-۶-۶ آزمون تی T
۱۷۶	۷-۶ ارزیابی نهایی فرضیه‌ها
۱۷۸	۸-۶ نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۸۰	خلاصه فصل
۱۸۰	سؤالات چهار گزینه‌ای
۱۸۳	فصل هفتم: شیوه تنظیم و تدوین گزارش و طرح تحقیق
۱۸۳	اهداف کلی، اهداف یادگیری
۱۸۴	مقدمه
۱۸۴	۱-۷ تنظیم و تدوین گزارش تحقیق
۱۸۵	۲-۷ عناصر و ساختار گزارش تحقیق
۱۸۵	۱-۲-۷ عنصر مقدمات شامل
۱۸۷	۲-۲-۷ عنصر فهرست‌ها
۱۸۷	۳-۲-۷ عنصر متن شامل

۱۹۰	 عنصر کتابنامه..... ۴-۲-۷
۱۹۰	 عنصر پیوست‌ها..... ۵-۲-۷
۱۹۱	 شیوه استفاده از آثار دیگران..... ۳-۷
۱۹۳	 نقل قول مطالب..... ۱-۳-۷
۱۹۹	 تهیه و تنظیم طرح تحقیق..... ۴-۷
۲۰۰	 انواع طرح‌های تحقیق..... ۱-۴-۷
۲۰۳	 عناصر و ساختار طرح تحقیق..... ۲-۴-۷
۲۰۴	 شیوه تنظیم و نگارش طرح تحقیق..... ۳-۴-۷
۲۰۵	 روش تجزیه و تحلیل داده‌ها (یافته‌ها)..... ۴-۴-۷
۲۰۶	 شیوه تنظیم استنادها و فهرست منابع..... ۵-۴-۷
۲۰۶	 فهرست منابع..... ۶-۴-۷
۲۱۰	 پانویس..... ۷-۴-۷
۲۱۳	 خلاصه فصل.....
۲۱۴	 سوالات چهار گزینه‌ای.....
۲۱۵	 فصل هشتم: تحقیق کیفی.....
۲۱۵	 اهداف کلی، اهداف یادگیری.....
۲۱۶	 مقدمه.....
۲۱۶	 ۱-۸ بررسی کیفی.....
۲۱۶	 ۲-۸ تمایز بین بررسی‌های کیفی و کمی.....
۲۲۰	 ۳-۸ جنبه‌های حائز اهمیت تحقیق کیفی.....
۲۲۰	 ۱-۳-۸ توجه به زمینه تحقیق کیفی.....
۲۲۱	 ۲-۳-۸ وضعیت طبیعی.....
۲۲۱	 ۳-۳-۸ ابزار انسانی.....
۲۲۲	 ۴-۳-۸ طرح نوظهور.....
۲۲۳	 ۵-۳-۸ ایجاد حس اعتماد.....
۲۲۴	 ۶-۳-۸ تحلیل استقرایی.....
۲۲۵	 ۴-۸ طرح‌های مورد استفاده در روش بررسی کیفی.....
۲۲۵	 ۱-۴-۸ موردپژوهی‌ها.....
۲۲۷	 ۲-۴-۸ تحقیق تاریخی.....
۲۳۲	 ۳-۴-۸ پدیدارشناسی.....

۲۳۳.....	خلاصه فصل.....
۲۳۵.....	سؤالات چهار گزینه‌ای.....
۲۳۷.....	فصل نهم: شیوه استخراج و نگارش مقاله تحقیقی.....
۲۳۷.....	اهداف کلی، اهداف یادگیری.....
۲۳۸.....	مقدمه.....
۲۳۸.....	۱-۹ چرا مقاله علمی بنویسم؟.....
۲۳۹.....	۲-۹ اصول کلی مقاله‌نویسی.....
۲۴۱.....	۳-۹ انواع مقاله و اجزای اصلی آن‌ها.....
۲۴۳.....	۱-۹ مقاله تحقیقی.....
۲۴۴.....	۳-۹ مقاله تحلیلی.....
۲۴۵.....	۲-۳-۹ مقاله مروری.....
۲۴۶.....	۴-۳-۹ مقاله گزینشی.....
۲۴۶.....	۴-۹ سایر بخش‌های مقاله.....
۲۴۷.....	۱-۴-۹ عنوان.....
۲۴۷.....	۲-۴-۹ اطلاعات شخصی نویسنده.....
۲۴۷.....	۳-۴-۹ چکیده.....
۲۵۱.....	۴-۴-۹ کلید واژه‌ها.....
۲۵۲.....	۵-۴-۹ فهرست منابع.....
۲۵۲.....	۵-۹ قالب‌های ارائه نتایج تحقیق.....
۲۵۲.....	۱-۵-۹ ارائه مقاله در کنفرانس‌ها.....
۲۵۳.....	۲-۵-۹ انتشار مقاله در مجلات تخصصی.....
۲۵۴.....	۶-۹ نکات مهم در چاپ و انتظار سریع مقاله.....
۲۵۴.....	۷-۹ آیین سجاوندی (نقطه‌گذاری).....
۲۵۵.....	۱-۷-۹ انواع نقطه‌گذاری‌ها.....
۲۵۹.....	خلاصه فصل.....
۲۶۰.....	سؤالات چهار گزینه‌ای.....
۲۶۱.....	پاسخنامه سؤالات چند گزینه‌ای.....
۲۶۳.....	فهرست منابع.....